

URL: <https://npu.ua/wp-content/uploads/2021/01/proekt-deokup.pdf> (дата звернення: 10.04.2023 р.)

5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 10.04.2023 р.)

УДК 378(477)

Верба С. Ю.

*старший лаборант кафедри теорії та історії держави і права, здобувач,
Західноукраїнський національний
університет*

НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ УНІВЕРСИТЕТУ В СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ НА 2022 – 2032 РОКИ

Інтеграція освіти і науки є основою функціонування закладу вищої освіти (далі - ЗВО), насамперед університету. Тому не випадково в системі трансформацій у вищій освіті України значна увага відводиться науковій складовій діяльності ЗВО.

Наукова діяльність ЗВО України регулюється не лише чинним законодавством, зокрема, Законом України «Про вищу освіту» і Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність», але й системою підзаконних актів, які конкретизують сутність та механізми виконання базового законодавства. З останніх виділимо Стратегію розвитку вищої освіти в Україні на 2022 - 2023 роки (далі - Стратегія), схвалену розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р. Цей документ у форматі проекту пройшов тривалий шлях створення та експертно-громадського обговорення, первинно був розрахований на період 2021 - 2031 рр., але затверджений лише на початку 2022 року. Необхідно врахувати той факт, що акт набув чинності усього за день до початку війни Росії проти України. Тому відображені в ньому загальні та специфічні завдання функціонування ЗВО повинні розглядатися з проекцією на сучасні реалії воєнного часу, в якому продовжує працювати і розвиватися освіта і наука.

Стратегія стала першим спеціальним документом стратегічного характеру в історії вищої освіти України. До цього можна згадати хіба що Національну стратегію розвитку освіти на період до 2021 року, яка, серед іншого, містила завдання розвитку та модернізації системи вищої освіти. Утім Стратегія є оригінальним документом такого виду. Вона, по-перше, так чи інакше підводить підсумки під важливим і тривалим етапом реформування системи вищої освіти в рамках т. зв. «Болонського процесу», по-друге, чи не вперше окреслює окрему стратегічну лінію і прогнозування розвитку системи вищої освіти на довгостроковий період, і, по-третє, спрямована на виконання Україною критеріїв набуття членства в ЄС.

Як зазначається на офіційному Інтернет-сайті МОН, цей документ розроблений на основі проведеного SWOT-аналізу національної системи вищої освіти [1]. Стратегія пропонує головні напрями розвитку системи вищої освіти на сучасному етапі життя суспільства та функціонування економіки країни, задає параметри (стратегічні та операційні цілі), які потрібно досягнути до завершення вказаного періоду, вказує на механізми їх досягнення, визначає заходи моніторингу на різних етапах її реалізації. Зрештою запропоновано три сценарії розвитку вищої освіти (песимістичний, реалістичний і оптимістичний) [2].

Насамперед відзначимо критичний характер документа, який починається з проблем розвитку вищої освіти. Серед них відзначимо насамперед «недостатню ефективність системи вищої освіти», що стало наслідком насамперед хронічного недофінансування галузі. Ця проблема як ніяка інша стосується наукової діяльності в ЗВО. Окрім того, за висновком Європейської асоціації університетів (EUA), серед чотирьох критеріїв рівня автономії університету найнижчим є якраз рівень фінансової автономії (46%). Головна причина — обмеження Бюджетного кодексу, накладені на державні і комунальні заклади вищої освіти [3, с. 115]. Як наслідок, констатується в документі, наявна відсутність «мотивації для досягнень».

Наявна проблема «гонитви університетів за кількістю студентів, що визначає рівень фінансування з держбюджету, і втрата «елітарності вищої освіти» через надмірну популярність (масовість) її здобуття усіма, хто хоче, що веде до загального зниження рівня студентів та зниження змістовної планти викладання. У підсумку падає загальна довіра до ЗВО, зокрема, серед роботодавців, які покликані забезпечувати надання освітньому процесу практичних елементів, у тому числі даних і створення для проведення наукових та науково-технічних досліджень.

Довіру до вищої освіти знижують також прояви академічної недоброчесності, які у зв'язку з широким доступом до інформаційних джерел у процесі наукової діяльності отримали значне поширення. Звідси виникає наступна проблема — «спроможності продукувати корисну інтелектуальну продукцію».

Комплексною проблемою є неготовність закладів вищої освіти до проведення затребуваних бізнесом прикладних досліджень і створення інноваційних інтелектуальних продуктів для економіки, що залежить як від рівня фінансування, матеріальної бази ЗВО (насамперед відсутність сучасного лабораторного обладнання для освітнього процесу та наукових досліджень), відповідності інноваціям навчальних планів, так і від добору професійних кадрів для надання відповідних освітніх послуг та паралельного проведення дослідницьких робіт. У результаті спостерігається поглиблення розриву між науковими дослідженнями та змістом освіти, який часто ґрунтується на застарілій інформації [4].

Ще одна проблема - недостатнє використання потенціалу інтернаціоналізації у вищій освіті, тобто слабка міжнародна співпраця ЗВО та на міжособистісному рівні окремих науково-педагогічних працівників із зарубіжними колегами. Тут на заваді стоїть і незнання іноземних мов, і відсутність матеріальної бази для досліджень, відсутність фінансової

підтримки від ЗВО при формленні закордонного відрядження, недостатні ресурси для запрошення до викладання в Україні зарубіжних вчених і ряд інших чинників. Це тягне за собою відсутність іноземних інвестицій і низький рівень довіри до досліджень українських вчених за кордоном.

Низький рівень оплати праці наукових та науково-педагогічних працівників стали уже недоброю тридицією вищої школи в Україні, що знижує мотивацію для плідної наукової роботи, не дає можливості вченим вкладати кошти у свої ж дослідження в умовах, коли вони проводяться переважно на особистому ентузіазмі. Тут також наявна проблема управлінської спроможності керівного складу і культури врядування у сфері вищої освіти.

Отож, що пропонує Стратегія у сфері наукової діяльності ЗВО (університетів). Дамо відповідь на це запитання в розрізі п'яти стратегічних цілей розвитку вищої освіти України, сформульованих в документі.

1. Серед завдань першої стратегічної цілі розвитку вищої освіти України - забезпечення цілеспрямованого бюджетного фінансування, якого постійно потребує дослідницька діяльність в університеті. У цьому контексті стратегічно важливим залишається завдання «автономії закладів вищої освіти (забезпечення рівних прав та широкої інституційної автономії, зокрема фінансової)», досягнення якої, попри певні ризики щодо нецільового використання коштів, дасть можливість колективам університетів та їх керівництву вільно визначати і забезпечувати пріоритетні напрями наукових досліджень.

2. Досягнення наступної стратегічної цілі передбачає погляд на проблему зі сторони, із зовнішнього середовища освітньо-наукової діяльності. У цій когорті завдань варто виділити «створення умов для розвитку інновацій, ефективного впровадження нових знань і технологій за участю закладів вищої освіти». Тут ідеться насамперед про системне і постійне використання наукових досягнень у процесі навчання учнівської молоді. Завдання досягнення «довіри бізнесу до результатів дослідницьких та консалтингових робіт закладів вищої освіти» складніше, адже потребує як виконання попереднього завдання, так і активної роботи адміністрації та колективів університетів з підприємцями. Насамперед необхідно налагодити систему реальних навчально-виробничих і дослідницьких практик студентів в бізнес-структурах, на виробництві відповідно до спеціальності. Причому це повинен бути двосторонній рух - університет організовує і мотивує студентів та їх наукових керівників з числа професорсько-викладацького складу до якісного проходження практики на підприємстві, керівництво якого повинне проникнутися відповідальністю і усвідомити важливість нагоди залучити до роботи своїх потенційних нових кваліфікованих працівників. Зрештою необхідно підтримувати «нетерпимість учасників освітнього процесу до корупції, дискримінації за різними ознаками та академічної недоброчесності», особливо в розрізі подолання тотальної системи плагіату, яка пронизала освітню систему від першого року навчання і нерідко до рівня підготовки доктора філософії. У цьому плані відзначимо практичні дії МОН на нормативно-правовому рівні щодо запровадження системи відрахування студентів за наявність плагіату в їх кваліфікаційних роботах. Необхідно

запровадити додаткову систему контролю та дисциплінарної відповідальності викладачів за факти плагіату в їх науковій і навчально-методичній роботі аж до обов'язку керівника (ректора університету) розривати контракт з таким працівником у зв'язку з системним порушенням правил академічної доброчесності.

3. Стратегічна ціль 3 «Забезпечення якісної освітньо-наукової діяльності ...», ставить завдання «модернізації інфраструктури, освітнього простору та навчально-наукового обладнання, зокрема з урахуванням вимог інклюзивності», з метою підвищення рівня науково-дослідної складової навчального процесу і розширення соціальної бази обдарованого студентства. Зрештою завдання «врахування наукових досліджень та інновацій під час визначення змісту та розвитку освітніх програм» ставить додаткову вимогу до суб'єктів освітнього процесу в університеті «іти в ногу з часом», слідкувати за сучасними науковими розробками і самим активно долучатися до наукових досліджень з метою вдосконалення якісного наповнення освітньої компоненти новою сучасною інформацією і методикою її використання. Таке завдання на пряму кореспондується з іншим, паралельним завданням щодо «постійного підвищення якості освіти відповідно до стандартів і рекомендацій із забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти».

4. В розрізі завдань Стратегічної цілі 4 щодо інтернаціоналізації вищої освіти України найактуальніше завдання зі «збільшення кількості проєктів міжнародної освітньо-наукової співпраці, інтеграції наукових та науково-педагогічних працівників до світового наукового простору». У цьому плані варто не лише посилювати вимоги до науково-педагогічних працівників (що робиться регулярно), але й нормативно передбачити відповідальність університетів за створення належних умов для організації та супроводу науково-дослідної діяльності цієї категорії працівників на міжнародному рівні, з відповідними засобами заохочення і мотивації.

5. В контексті досягнення амбітної цілі привабливості закладів вищої освіти для навчання та академічної кар'єри відзначимо завдання щодо «...створення (надання) ними (зкладами вищої освіти — авт) інтелектуальних та інноваційних продуктів (послуг)» та «підвищення соціального статусу професора в суспільстві...» як працівника найвищого рівня кваліфікації, який покликаний очолювати процес науково-дослідної роботи в університеті, бути зразком для колег і фрагманом в науковій діяльності та впровадженні її результатів в освітній процес [2].

Отже, заклади вищої освіти покликані зберігати, розвивати і примножувати знання, збагачувати інтелектуальний і креативний потенціал суспільства, бути осередками прогресивних сил суспільства, виступати рушіями модернізаційних трансформацій країни. Преставлена для аналізу чинна Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022 – 2032 роки, поряд із спеціальним законодавством, є важливим, потрібним і своєчасним дороговказом для розбудови сучасної системи вищої освіти.

Водночас доводиться констатувати, що Стратегія не позбавлена прорахунків.

В документі фактично проігноровано роль студентства в освітньо-науковому процесі. Це свідчить про збереження усталеної тенденції, за якої

студент залишається пасивним об'єктом навчання і управління, що суперечить завданню формування активного, відповідального, ініціативного, креативного фахівця і громадянина. Широке залучення студентів до різноманітних форм наукової та інших видів творчості як невід'ємних елементів навчального процесу, створення умов для розвитку і реалізації їх особистостей у період перебування в стінах ЗВО повинні стати основою Стратегії розвитку вищої освіти, а не замовчуватися. Студентоцентричність має остаточно утвердитися в умах і в практиці сучасних менеджерів-адміністраторів освітнього процесу.

В Стратегії не приділено уваги проблемі комерційної складової (комерціалізації) наукової діяльності, яка в Україні, на відміну від розвинених країн світу, залишається проблемним аспектом функціонування ЗВО. Наука повинна не лише задовольняти морально-естетичні потреби вченого та бути елементом звичайної праці на благо рідної держави, але й заробляти саму на себе і на вченого, який її продукує. Стратегія не містить практичного рецепту, як цього ефективно досягнути на рівні університету, що потребує додаткових нормативних напрацювань. Створення правових та організаційних засад для формування на базі ЗВО структур, які здійснюють прозору підприємницьку діяльність у вигляді додаткових платних курсів навчання, проведення наукових досліджень та комерціалізації їх результатів на основі договірної співробітництва з приватними підприємствами, надання широкого спектру консалтингових послуг за профілем своєї діяльності, створення наукових парків, технопарків, технополісів, бізнес-інкубаторів спільно з іншими стейкхолдерами на договірній основі є частиною тих можливостей, які варто впроваджувати в системі вищої освіти, яка повинна не лише стати самоокупною, але й наповнювати державний бюджет належними ресурсами.

Університети регіонального рівня повинні стати центрами регіонального розвитку, рушіями процесів децентралізації і локомотивами прогресу регіонів, їх промоутером як на національному, так і на міжнародному рівнях. Цього стратегія не передбачає.

В документі не врахована і роль ЗВО як елементів т. зв. «народної дипломатії». Вихід українських університетів на широкий міжнародний рівень, багатоманіття шляхів співпраці із зарубіжними партнерами та організаціями повинні стати центральними елементами просування українських інтересів в усьому світі, в тому числі презентувати досягнення і потенціал нашої науки.

Зрештою варто врахувати, що представлений в документі графік огляду стану виконання поставлених цілей і завдань однозначно зазнає коригування внаслідок військових дій на території України. Війна вносить свої корективи в усі сфери життя суспільства і держави. Тому чинна Стратегія є проміжним документом, над виконанням і вдосконаленням змісту якого потрібно буде ще працювати не один рік. В сучасних складних умовах найважливіше максимально зберегти наявний науковий потенціал і шукати шляхи заохочення суб'єктів вищої освіти для розвитку подальших наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Опубліковано Стратегію розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки. Опубліковано 15 квітня 2022 року. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/opublikovano-strategiyu-rozvitku-vishoyi-osviti-v-ukrayini-na-2022-2032-roki> (дата звернення: 07.08.2022)
2. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022 — 2032 роки. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 07.08.2022)
3. Антонюк В. П. Стратегія розвитку вищої освіти України в контексті вим до людського капіталу та євроінтеграційних процесів. Вісник економічної науки України. 2021, №2. С. 113-119.
4. Бобровська О. Ю. Удосконалення системи вищої освіти України у формуванні та розвитку людського капіталу: практичні кроки і прикладні аспекти реалізації. Економіка та держава. 2021. № 11. С. 26-33.

УДК 342.9

Вербіцька М. В.

к.ю.н., доц., доцентка кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права, Західноукраїнський національний університет, адвокатка

ЗАХИСТ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ У СПОРАХ ЩОДО ВКЛЮЧЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ ДО ПЕРЕЛІКУ РИЗИКОВИХ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ

Віднесення підприємства до списку ризикових – вкрай неприємна ситуація для бізнесу, адже означає автоматичне блокування всіх податкових накладних. Такий факт паралізує господарську діяльність підприємства, призводить до збитків, як самого підприємства, так і його контрагентів.

Слід зазначити, що у період воєнного стану в Україні таке явище набрало особливого розмаху, що негативно відбивається на вітчизняній економіці, яка і так у зв'язку з агресивними діями російської федерації перебуває у кризовому становищі.

Зокрема, система моніторингу та блокувань податкових накладних під час війни стала більш агресивною до бізнесу, порівняно з 2018-2021 роками. У травні-вересні 2022-го були заблоковані понад 916 тис. податкових накладних, або 0,84% від їхньої загальної кількості, поданих до реєстрації платниками податків. Блокування накладних у 2021 році торкнулось близько 100 тисяч підприємств, у 2022 році цей показник ще вищий: щомісяця з